

YHTEISKUNTAOPIN KOE 25.9.2015 HYVÄN VASTAUKSEN PIIRTEITÄ

Alla oleva vastausten piirteiden ja sisältöjen luonnehdinta ei sido ylioppilastutkintolautakunnan arvostelua. Lopullisessa arvostelussa käytettävistä kriteereistä päättää tutkintotoiminnan sensorikunta.

Yhteiskuntaopin kokeessa keskeisiä arvioinnin kohteita ovat oppiaineen opetussuunnitelman mukaisten sisältöjen hallinta sekä keskeisten yhteiskuntatiedollisten käsitteiden asianmukainen ja täsmällinen käyttö. Arvioinnin kohteena on myös kokelaan kyky tulkita ja arvioida kriittisesti yhteiskunnallisia ilmiöitä kuvaavaa informaatiota, tehdä siitä päätelmiä sekä vertailla yhteiskunnallisia kysymyksiä koskevia tulkintoja ja ottaa niihin perustellusti kantaa. Moniosaisissa tehtävissä eri osien maksimipistemäärät voidaan ilmoittaa tehtävänannon yhteydessä, mutta vastaus arvioidaan kuitenkin kokonaisuutena.

Vastauksista käy ilmi, että kokelas ymmärtää yhteiskunnan rakenteen ja toiminnan historiallisesti kerrostuneena ja muotoutuneena kokonaisuutena. Hän tuntee suomalaisen yhteiskunnan poliittisen, sosiaalisen, taloudellisen ja oikeudellisen rakenteen sekä niihin liittyvät keskeiset teoriat ja käsitteet. Suomalainen yhteiskunta osataan sijoittaa kansainväliseen ja globaaliin yhteyteensä, johon kuuluu jäsenyys Euroopan unionissa ja sen vaikutukset. Kokelas osaa operoida yhteiskuntaopin keskeisillä käsitteillä, joita ovat valta, vaikuttaminen, vastuun ja oikeudenmukaisuuden käsitteet, talouden toiminnan perusmekanismit ja termit sekä julkista vallankäyttöä ja oikeusjärjestelmän toimintaa ohjaavat periaatteet.

Kokelas osaa hahmottaa yhteiskuntaa koskevan tiedon lähteitä sekä arvioida niiden luotettavuutta. Aineistotehtävissä hän osaa arvioida ja hyödyntää tekstejä ja muita aineistoja kriittisesti. Hän osaa käsitellä ja tulkita yhteiskuntaa ja talouden toimintaa koskevia tilastoja, joita esitetään sanallisesti, numeerisesti ja graafisesti. Pohdintatehtävissä ja tiedollisia ristiriitoja sisältävissä tehtävissä kokelas osoittaa ymmärtävänsä yhteiskuntaa koskevaan tietoon sisältyvän teoreettisuuden ja tulkinnallisuuden sekä syy-yhteyksien monitahoisuuden ja kompleksisuuden. Hän osaa muodostaa itselleen perustellun näkemyksen ristiriitaisista ja arvosidonnaisista yhteiskunnallisista ja taloudellisista kysymyksistä. Arvioinnissa kiinnitetään huomiota kokelaan valmiuteen rakentaa tiedoistaan jäsenyneyttä kokonaisuuksia, kykyä erottaa olennainen ja epäolennainen tieto toisistaan sekä kykyä hyödyntää vastauksessa ajankohtaista tietoa.

Tehtävä 1

Tyydyttävässä vastauksessa ilmenee, että hallitus muodostetaan pääsääntöisesti eduskunta-vaalien jälkeen ja vaalituloksen perusteella. Suurimman puolueen johtaja saa eduskunnan puhemieheltä tehtäväkseen hallituksen muodostamisen niin kutsuttuna hallitustunnustelijana. Suomen poliittinen järjestelmä perustuu parlamentarismiin, jolloin uuden hallituksen on nautittava eduskunnan luottamusta. Helpoimmin tämä saavutetaan enemmistöhallituksella eli hallituksella, jonka puolueilla on eduskunnan enemmistö takanaan. Suomalaisessa järjestelmässä on epätodennäköistä, että yksi ainoa puolue saavuttaisi enemmistön eduskunnassa. Tavallisin hallitustyyppi on koalitiohallitus (eli kokoomushallitus), joka muodostetaan useista puolueista.

Kiitettävässä vastauksessa hallituksen muodostaminen kuvataan yksityiskohtaisemmin: eduskunnan ja puhemiehen rooli, hallitustunnustelijan valinta ja tehtävät, hallitusohjelman laadinta sekä äänestys luottamuksesta eduskunnassa. Enemmistö- ja koalitiohallitusten lisäksi vastauksessa mainitaan muita hallitustyyppisiä, esimerkiksi vähemmistö- tai virkamieshallitus, vaikka tämänkaltaiset hallitukset ovat nykyään harvinaisia Suomen olosuhteissa. Lisäansiona kokelas voi mainita erilaisia poliittisia hallitustyyppisiä (vasemmistohallitus, porvarihallitus, punamultahallitus, sixpack). Erytisen kiitettävää on, jos vastauksessa mainitaan, että uusi hallitus voidaan muodostaa myös eduskunnan vaalikauden aikana, esimerkiksi silloin kun pääministeri eroaa, tai jos yksi tai useampia puolueita eroaa hallituksesta.

Tehtävä 2

Tyydyttävässä vastauksessa asiaa käsitellään yksittäisen työntekijän ja yrityksen tai koko kansantalouden kannalta. Vastauksessa voidaan pohtia näkökohtina, että nuorisotyöttömyys on melko korkea ja nuorten olisi tärkeä päästä työelämään vaikkapa alkuun alemmallakin palkalla, jos vaihtoehtona on sosiaaliturvan varassa eläminen. Työkokemuksen puutteen vuoksi nuorten on voitava kilpailla työmarkkinoilla palkoilla. Ratkaisu voisi toisaalta johtaa siihen, että työnantajat pyrkivät laskemaan kustannuksiaan palkkaamalla vain nuoria toistuvasti lyhytaikaisesti työsuhteisiin. Saattaisi syntyä halpatöitä pysyvästi tekevien nuorten ryhmä, joka vetää alan palkkatasoa alaspäin ja joka ei tule palkallaan toimeen.

Kiitettävässä vastauksessa asiaa tarkastellaan kattavammin yksityisen työntekijän, yrityksen ja kansantalouden tai työmarkkinoiden kannalta. Vastauksessa tulee esiin jännite, joka on yksityisen sopimusvapauden ja yleissitovien työmarkkinasopimusten välillä.

Tehtävä 3

a)

Elintarvikkeiden kulutusmeno-osuus on laskenut tasaisesti 2000-luvulle asti ja ollut sen jälkeen melko samalla tasolla. Asumismenojen osuus ponnahti vuoden 1990 paikkeilla ylöspäin ja on pysynyt sen jälkeen korkealla suurimpana kulutusmenoryhmänä. Muissa menoissa osuuksien muutokset ovat olleet melko vähäisiä.

b)

Tyydyttävässä vastauksessa kuvion osoittamat muutokset nähdään suhteellisina muutoksina, jolloin laskeva käyrä ei siten merkitse välttämättä kulutusmenojen pientymistä. Yleinen elintason nousu laskee pitkään elintarvikemenojen osuutta. Asumismenujen osuuden nousu oli seuraus 1990-luvun suuresta lamasta, jolloin kotitalouksien tulot pienenevät mutta asumismenot eivät pienentyneet samassa suhteessa.

Kiitettävässä vastauksessa havaitaan, että tietoliikenteen, koulutuksen ja terveydenhoidon menot ovat kasvaneet, joten niiden osuudet kulutusmenoista ovat pysyneet ennallaan tai jopa hiukan nousseetkin, vaikka myös tulotaso/elintaso on noussut. Kodinhoitomenoissa heijastuvat talouden yleisvaihtelut: kun on taantuma, niiden osuus putoaa, ja päinvastoin. Elintarvikkeiden osuuden tasaantumiseen 2000-luvulla vaikuttaa osittain kulutustottumusten muutos: pitkälle jalostettujen elintarvikkeiden käyttö on lisääntynyt. Asumismenujen osuutta ovat ylläpitäneet mm. asuntojen varustelutason nousu ja asuntohintojen kallistuminen. Nämä ovat vaikuttaneet myös vuokratason.

Tehtävä 4

a)

Tyydyttävässä vastauksessa selostetaan joitakin köyhyyttä aiheuttavia tekijöitä: terveydellisistä tai muista syistä heikentynyt kyky tehdä ansiotyötä, toistuvat työttömyysjaksot tai pitkäaikaistyöttömyys, matalapalkkainen työ tai osa-aikatyö, perheen koostumus ja huollettavien määrä, henkilön vähäinen koulutus ja suuret välttämättömät elinkustannukset.

Kiitettävässä vastauksessa pohditaan yleisiä yhteiskunnallisia, rakenteellisia köyhyyttä aiheuttavia tekijöitä sekä yksilökohtaisia köyhyysriskejä. Syy- ja seuraussuhteita pohdittaessa henkilötason köyhyysriskit kytketään rakenteellisiin tekijöihin (esim. kansantalouden ja työmarkkinoiden toiminta, yhteiskunnan sosiaalinen rakenne, koulutusmahdollisuudet, sosiaalipolitiikan kohdentuminen, kannustinloukut, huono-osaisuuden periytyminen).

b)

Tyydyttävässä vastauksessa todetaan joitakin köyhyyden vaikutuksia: köyhyys vahvistaa yhteiskunnan luokkarakennetta, lisää turvattomuutta ja tuottaa muita sosiaalisia ongelmia (mm. terveysongelmat, päihteiden käyttö, rikollisuus). Yhteiskunta pyrkii ehkäisemään köyhyyttä talous- ja työvoimapolitiikalla ja sosiaalituilla (mm. progressiivinen tulovero valtionverotuksessa, työmarkkinatuki, asumis- ja toimeentulotuki).

Kiitettävässä vastauksessa tarkastellaan köyhyyden välittömien vaikutusten lisäksi heijastusvaikutuksia: esim. kaupunkien asuinalueittainen eriytyminen, yhteiskunnan ääripäiden välisen erojen kasvu ja sen vaikutukset. Vastauksessa eritellään tarkemmin julkisen vallan toimia köyhyyden ehkäisemiseksi ja lieventämiseksi: tulonjakopolitiikka, työllisyyden edistäminen, universaalit ja harkinnanvaraiset sosiaalituot, lapsiperheisiin ja ikääntyneisiin kohdistuneet toimet, koulutus. Myös ns. kolmannen sektorin toiminta: hyväntekeväisyysjärjestöt, uskonnollisten yhteisöjen aktiivisuus ja vapaaehtoistyö.

Tehtävä 5

Tyydyttävässä vastauksessa on mainittu keskeiset perusoikeudet, esimerkiksi että kaikki kansalaiset ovat yhdenvertaisia ja että ketään ei saa asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan tai vammaisuuden perusteella. Vastauksessa on syytä mainita kansalaisten osallistumisoikeudet, esimerkiksi jokaisen 18 vuotta täyttäneen kansalaisen äänioikeus vaaleissa. Näiden oikeuksien lisäksi tyydyttävässä vastauksessa on syytä mainita joitakin muita perusoikeuksia, esimerkiksi sananvapaus, kokoontumis- ja yhdistymisoikeudet tai uskonnon- ja omantunnon vapaus.

Kiitettävässä vastauksessa pohditaan myös perustuslain tarkoituserää ja funktioita. Perusoikeuksia käsitellään monipuolisemmin, ja vastauksessa yksilöidään lisää oikeuksia, esimerkiksi kotirauha ja jokaisen yksityiselämän ja omaisuuden turvaaminen. Lisäansiona kokelas voi huomioda, että perusoikeuksia voidaan olosuhteista riippuen rajoittaa. Erityisansioina ovat maininnat kulttuurisista oikeuksista, ml. kielelliset oikeudet, oikeus perusopetukseen, elinkeinovapaus, oikeus työhön sekä oikeus sosiaaliturvaan. Taloudellisten ja sosiaalisten oikeuksien problematisointi vie vastauksen korkealle kiitettävälle tasolle. Kiitettäväkään vastaus ei silti edellytä jokaisen perustuslaissa mainitun kansalaisen perusoikeuden mainitsemista, vaan vastausta arvioidaan sen jäsentelyn, johdonmukaisuuden ja analyttisen otteen perusteella.

Vastauksessa voi korostaa, että perusoikeudet ovat peräisin amerikkalaisista ja ranskalaisista historiallisista ihmisoikeusjulistuksista.

Tehtävä 6

Tyydyttävässä vastauksessa kokelas osoittaa ymmärtävänsä, että kiinteistökauppa vaatii määrämuotoisen kauppakirjan, kaupan vahvistamisen, lainhuudon ja että kauppa tuottaa veroseuraamuksia (varainsiirtovero, kiinteistövero). Kokelas esittelee joitakin kauppakirjan piirteitä.

Kiitettävässä vastauksessa kokelas osoittaa ymmärtävänsä, että ostajan on varmistettava kaupan kohteen olemassaolo, sen omistussuhteet ja siihen kohdistuvat rasitukset (kiinteistörekisteriote, lainhuutotodistus, rasitustodistus, tontin rakennusoikeus, tonttikartta, katselamus). Kokelas selostaa tarkemmin kauppakirjan sisällön ja osoittaa ymmärtävänsä määrämuotoisuuden, kaupan vahvistamisen ja lainhuudon merkityksen.

Tehtävä 7

Tyydyttävässä vastauksessa tarkastellaan Euroopan unionin jäsenyyden ehtoja yleisellä tasolla. Ehdokasmailla on oltava demokratian, oikeusjärjestyksen ja ihmisoikeudet takaava poliittinen järjestelmä. Taloudellisesti ehdokasmaiden on oltava markkinatalouksia. Ehdokasmaan on myös otettava käyttöön EU:n lainsäädäntö kokonaisuudessaan ja sovellettava oman maan lait sen mukaisiksi.

Kiitettävässä vastauksessa tarkastellaan jäsenyysehtojen pohjana toimivia vuonna 1993 vahvistettuja ns. Kööpenhaminan kriteereitä tyydyttävää vastausta tarkemmin, esimerkiksi seuraavien näkökohtien kautta. Poliittisesti ehdokasmailta edellytetään vakaita poliittisia oloja sekä myös vähemmistöryhmien kunnioittamista ja suojelua. Taloudellisesti ehdokasmaan on myös selviydyttävä unionin sisäisestä kilpailupaineesta. Myös unionin rahapoliittiset keinot on hyväksyttävä. Hakijamaat sitoutuvat talous- ja rahaliiton tavoitteisiin (eurojärjestelmän käyttöönotto). Hakijamaalla on oltava toimiva hallinto ja oikeuslaitos, jotka kykenevät toimeenpanemaan EU-jäsenyydestä koituvat velvoitteet ja valvomaan niiden toteutumista.

Tehtävä 8

Tyydyttävässä vastauksessa kokelas osoittaa tietävänsä, mitä bruttokansantuote mittaa. Hän tarkastelee tilaston tietoja ja niiden syitä sekä tekee joitakin päätelmiä bruttokansantuotteen erojen vaikutuksista eurooppalaisten elämään (esim. elintason erot eri EU-maissa).

Kiitettävässä vastauksessa kokelas erittelee tarkemmin tehtävässä annettuja tietoja. Hän osaa lukea indeksilukuja ja pohtii useasta näkökulmasta unionimaiden (mm. Suomen) sijoitumista vertailussa ja sen vaikutusta kansalaisten elämään (unionin köyhät ja rikkaat maat, 28 unionimaan keskiarvo ja vertailun ääriarvot).

Tehtävä +9

a)

Suorassa demokratiassa kansa käyttää suoraan valtaa esimerkiksi kansankokouksissa. Edustuksellisessa demokratiassa kansa valitsee vapaille vaaleilla edustajansa käyttämään valtaa ja tekemään kaikkia sitovia päätöksiä.

b)

Tyydyttävässä vastauksesta käy ilmi, että on olemassa erilaisia demokratianäkemyksiä, joissa painotetaan eri asioita. Kiitettävässä vastauksessa tekstejä vertaillaan järjestelmällisesti ja analyttisesti. Ainoastaan valtioneuvoston demokratiapoliittisessa selonteossa demokratian tilaa pidetään Suomessa selkeästi hyvänä. Ongelmina nähdään kuitenkin äänestysaktiivisuuden väheneminen ja osallistumisen eriarvoistuminen. Aamulehden pääkirjoituksessa ongelmana pidetään vallan luisumista tahdottomilta poliittisilta päätöksentekijöiltä virkamiehille. Tämä johtaa esimerkiksi kansalaiskeskustelun puutteeseen. Marja Keräsen mielestä kansalaisia ei riittävästi osallisteta keskusteluun. Valtionhallinnossa kansalaiset määritetään arvioinnin kohteiksi, vaikka heidän itsensä tulisi saada arvioida demokratian tilaa. Heikki Patomäki puolestaan katsoo, ettei pelkkä äänestäminen riitä demokratian toteutumiseksi, vaan kansalaisten tulisi itse olla mukana tekemässä päätöksiä. Ongelmaksi kuitenkin tällöin muodostuu päätöksentekoyksiköiden suuri koko.

c)

Kiitettävässä vastauksessa kokelas kykenee selkeästi argumentoiden analysoimaan suomalaisen demokratian tilaa ja tekemään johdonmukaisesti perustellun ja selkeän esityksen toimenpiteistä, joilla lisätään kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia. Suoran demokratian ja edustuksellisen demokratian väliin voitaisiin esimerkiksi kehittää uusia osallistavan lähidemokratian muotoja. Nämä korvaisivat välillisen demokratian passiivisuuden (so. pelkkä vaaleissa äänestäminen), mutta myös suoran demokratian ongelmia (esimerkiksi Suomen tai EU:n suuri koko vaikeuttaa kansalaisten suoraa osallistumista ja yhteisen mielipiteen muodostamista). Vastauksessa voidaan lisäksi pohtia esimerkiksi sähköisen ja sosiaalisen median roolia demokratian edistämässä.

Tehtävä +10

a)

Kiitettävässä vastauksessa havaitaan kuvion suurimmat muutokset, joita ovat tehdasteollisuuden kasvu ja sen taittuminen vuonna 2007, mikä johtui pitkälti elektroniikka- ja metalliteollisuuden osuuden muutoksesta. Suomen teollisuudelle aiemmin tärkeän metsäteollisuuden osuus kansantalouden kokonaistuotannon kasvusta ei ole kuvion osoittamana aikana kasvanut, eikä supistuneiden teollisuudenalojen tilalle ole syntynyt uutta tuotantoa. Kokelas havaitsee, että kuvio on indeksikuvio, jonka perusvuosi on 1997.

b)

Kiitettävässä vastauksessa havaitaan, että Suomessa ja Ruotsissa yksityisten palvelujen osuudet kansantalouden kokonaistuotannon kasvusta ovat kehittyneet eri tavoin. Ruotsissa kasvu on ollut vahvaa, mutta Suomessa monet palvelutuotannon alat ovat kehittyneet hitaasti. Suurimmat erot ovat liike-elämän palveluissa sekä rahoitus- ja vakuutusaloilla. Ainoastaan informaatio- ja viestintäalalla kasvu on ollut Suomessa Ruotsia vahvempaa ennen vuotta 2007.

c)

Tyydyttävässä vastauksessa selostetaan Suomen talouselämän rakennemuutosta pääpiirteissään tai kuviodien ja taulukon tietojen pohjalta: vanhojen teollisuusalojen taantuminen tai hidaskasvu, uuden liiketoiminnan hidaskasvu yksityisissä palveluissa ja uusilla teollisuuden kasvualoilla. Uhkina voidaan mainita lisäksi globalisaatiosta johtuva hintakilpailu ja tuotannon siirtyminen muualle sekä kysynnän heikkous päävientimaissa. Mahdollisuuksia ovat mm. Suomen työvoiman korkea koulutustaso ja teknologinen osaaminen.

Kiitettävässä vastauksessa uhkia ja mahdollisuuksia käsitellään monipuolisemmin ja analyttisemmin. Vastauksessa tarkastellaan pitkän aikavälin kehitystä nykytilannetta ja siihen joltanutta kehitystä vasten. Mahdollisuuksina pohditaan myös toimenpiteitä, joilla Suomen talouselämän kehitykseen voidaan vaikuttaa. Uhista ja mahdollisuuksista voidaan mainita mm. seuraavia tekijöitä: heikkenevän julkisen talouden vaikutukset yritysten verotukseen ja liiketoimintaympäristöön, mahdollinen pula koulutetusta työvoimasta, Suomen päävientituotteiden kysynnän ja hintojen kehitys maailmanmarkkinoilla, yritysten teknologiseen osaamiseen vaikuttavat tekijät, maahanmuuton vaikutukset yritysten toimintaan ja henkilöstön rekrytointiin, talouden yleinen kehitys Suomelle merkittävimmillä alueilla ja maissa sekä kilpailijoiden toiminta.